

Klarar invandringen en "befolkningskris"?

Ett ofta framfört argument i invandrardebatten har varit att invandringen skulle föryngra befolkningen i Sverige och därmed öka den förvärvsarbetande andelen av befolkningen. Beräkningar pekar dock på att föreställningarna på denna punkt förmodligen är överdrivna. Invandringen skulle behöva nå en hittills oanad omfattning för att märkbart förändra befolkningens åldersstruktur.

Efter de senaste årens låga nativitetstal i Sverige har debatten om en kommande "befolkningskris" åter tagit fart. Under debattens gång har krav på åtgärder av olika slag framförts. Exempelvis drevs i svenska massmedia i början av året en diskussion om i vilken utsträckning en ökad invandring kan påverka befolkningsituationen i Sverige. Man kunde i en artikel av Eva Moberg den 2/1 i Dagens Nyheter läsa att om folkbrist uppstår i Sverige så är "det bara att öppna dörrarna".

De traditionella befolkningspolitiska argumenten för ökad invandring har varit att denna dels ökar befolkningens storlek i Sverige och dels skulle hindra uppkomsten av en ogynnsam befolkningspyramid med en stor andel pensionärer. Då en stor befolkning knappast

kan vara ett mål i sig torde frågan om invandringens föryngringseffekt på Sveriges befolkning vara det centrala i sammanhanget. Det vanligtvis utpekade skälet till detta är välkänt: Genom att invandrarna i allmänhet befinner sig i arbetsför ålder skulle försörjningen av den icke produktiva delen av befolkningen underlättas vid stor invandring. Även om det naturligtvis inte finns anledning att förneka att en ökad invandring kan få en föryngringseffekt så är ändå styrkan i de argument som framfördes i debatten beroende av svaren på följande två frågor, vilka kommer att bilda utgångspunkten för denna artikel.

1) I vilken utsträckning kan en ökad invandring öka andelen individer i arbetsför ålder i Sverige?

2) Om det finns anledning att öka den förvärvsarbetande andelen av befolkningen i Sverige kan detta göras på ett annat sätt än genom ökad invandring?

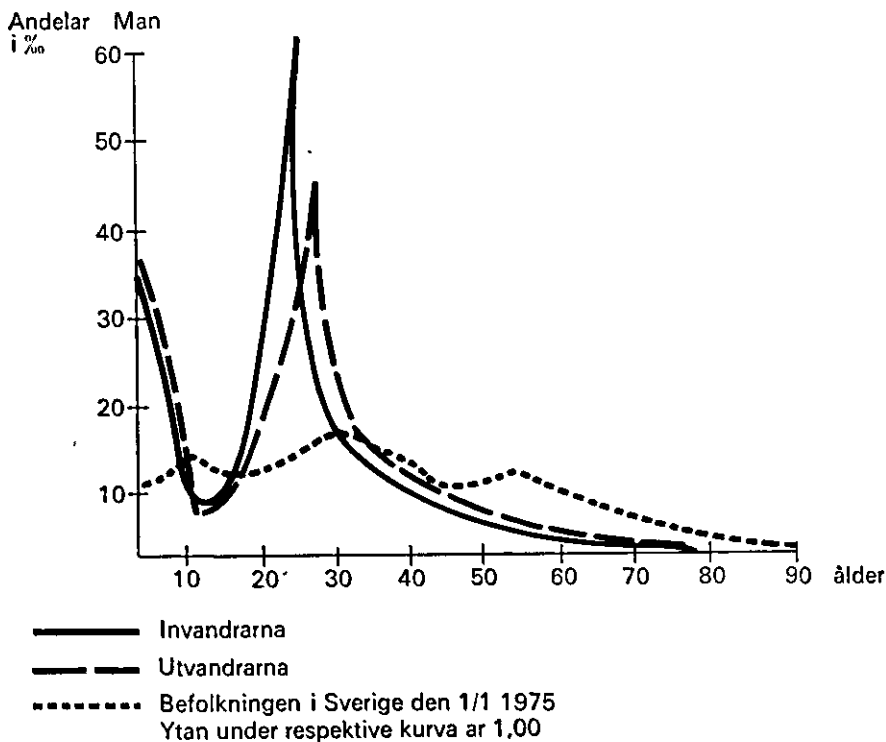
Pol mag JAN EKBERG är extra universitetslektor i nationalekonomi vid universitetsfiliolen i Växjö. Han är knuten till arbetsmarknadsdepartementets expertgrupp för arbetsmarknadsfrågor (EFA) och arbetar med ett projekt om invandringens ekonomiska effekter.

Bakgrund

Utgångspunkten för uppfattningen att invandringen föryngrar Sveriges befolkning är de skillnader i åldersfördelning som finns mellan invandrarna och den inhemska befolkningen.¹ I diagram 1 och 2

¹ Olika demografiska aspekter på invandringen har tidigare behandlats av Hofsten [1976], Reinans [1971 och 1976] och Wadensjö [1971].

Diagram 1. Invandrarnas och utvandrarnas åldersfördelning enligt SCB:s prognos samt befolkningens åldersfördelning den 1/1 1975. Beräkningarna är gjorda på ett-årsklasser.

har vi tagit SCB's prognoser för invandrarnas och utvandrarnas åldersfördelning och jämfört med den ursprungliga befolkningens åldersfördelning den 1/1 1975.² Dessa prognoser stämmer i stort sett med den åldersfördelning som invandrarna och utvandrarna hittills har haft.

Av diagrammen framgår ganska klart invandrarnas koncentration till åldersintervallet 20—30 år. En motsvarande ålderspuckel finns också för utvandrarna

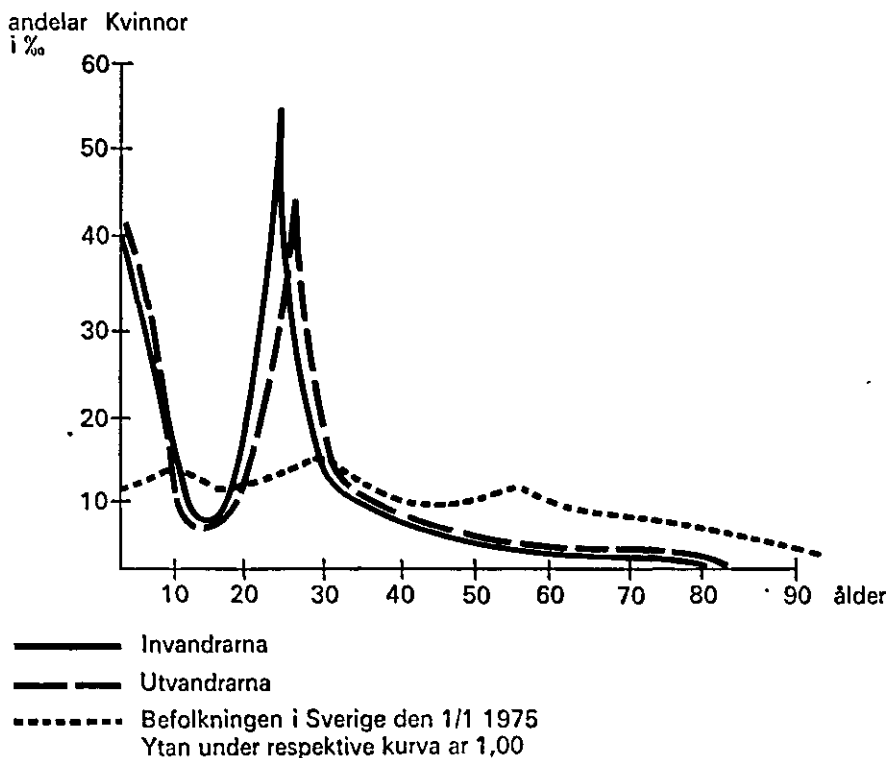
² SCB har, beroende på nettoinvandringens storlek, två prognoser över invandrarnas och utvandrarnas åldersfördelning. Skillnaderna mellan prognoserna är små. Fördelningarna i diagram 1 och 2 är grundade på prognosen med 10 000 individer i nettoinvandring/år.

men denna är mindre uttalad och ligger något senare. Diagrammen ger intryck av att det vid en given storlek på utvandringen skulle vara möjligt att genom ökad invandring åstadkomma en påtaglig förnyring av befolkningen i Sverige samt därmed en ökning i andelen förvärvsarbete.

Invandringsalternativ

Den kommande diskussionen kommer att grunda sig på en jämförelse mellan följande två invandringsalternativ, vilka i fortsättningen kallas lågalternativet respektive högalternativet. Jämförelsen göres under en 45-årsperiod med en tänkt start år 1975.

Diagram 2. Invandrarnas och utvandrarnas åldersfördelning enligt SCB's prognos samt befolkningens åldersfördelning den 1/1 1975. Beräkningarna är gjorda på ett-årsklasser.

Källor: Information i prognosfrågor nr 1975: 6. Folkmängd del 3 1974.

Lågalternativet

Invandringen/år och utvandringen/år antages under hela 45-årsperioden vara lika stora och dess andel av befolkningen sättes till tre promille (3 ‰). Detta ger en invandring/år (och utvandring/år) på omkring 25 000 personer.

Högalternativet

Invandringen/år antages under hela 45-årsperioden vara fyra och en halv promille (4,5 ‰) av befolkningen samtidigt som utvandringen är kvar på tre promille (3 ‰)-nivån. I genomsnitt får vi ett in-

vandringsöverskott på 12 000—14 000 personer/år. För hela 45-årsperioden blir nettoinvandringen nästan 580 000 personer.

Parantetiskt kan sägas att högalternativet ganska nära ansluter till den genomsnittliga nettoinvandringen/år under perioden 1960—1974 på 15 735 personer.

Beräkningarna av de två alternativens konsekvenser för Sveriges befolkning och för den förvärvsarbetande andelen av befolkningen har gjorts inom ett vid universitetsfilialen i Växjö utfört forskningsarbete kring invandringens ekonomiska

långsiktseffekter.³ Innan presentationen av resultaten göres har vi anledning att något beakta den osäkerhet som finns beträffande vissa storheter som legat till grund för beräkningsarbetet. Låt oss se på fruktsamhetstalen och de åldersspecifika förvärvsintensiteterna.

Rent allmänt kan vi konstatera att våra kunskaper om skillnader i fruktsamhetstal och förvärvsintensiteter mellan invandrarna och den ursprungliga befolkningen är tämligen ofullständiga.⁴ Även om det i ett visst ögonblick är möjligt att uppskatta sådana skillnader så återstår frågan om skillnaderna blir bestående över tiden. Det kan inte uteslutas att invandrarnas fruktsamhetstal efterhand närmar sig ursprungsbefolkningens. I alla händelser ger det svaga kunskapsläget oss anledning att pröva alternativa värden på förvärvsintensiteter och fruktsamhetstal. Uppskattningar har visat att fruktsamhetstalen för utländska kvinnor i Sverige ligger 15 procent högre än för kvinnorna i den ursprungliga befolkningen.⁵

”Realistiskt sett torde det vara mycket svårt att med endast invandring förhindra utvecklingen mot större andel åldringar i Sverige under de närmaste åren. Om vi fram till 1990 önskar hålla andelen åldringar på samma nivå som år 1975 så skulle . . . nettoinvandringen under flera års tid behöva överstiga 100 000 individer.”

Vidare finns mätningar som ger vid handen att förvärvsintensiteterna räknat i både arbetstimmar/person och antal personer är högre bland invandrare än i den ursprungliga befolkningen. Räknat på andelen förvärvsarbetande *personer* i varje åldersklass är skillnaderna i huvudsak koncentrerade till män i åldersintervallet

16—24 år, inom vilket invandrarnas förvärvsintensitet ligger omkring 10 procentenheter högre än i den ursprungliga befolkningen.⁶ De eventuella skillnader i andelen förvärvsarbetande personer i varje åldersklass som i början kan finnas mellan svenska och utländska kvinnor räknar vi med kommer att utjämnas genom att vi tar hänsyn till den prognosticerade ökningen av de svenska kvinnornas förvärvsintensiteter fram till 1985. Dessutom är invandrarna i allmänhet mer benägna att ta extra arbete och därigenom i arbetstimmar räknat ge ett större arbetsutbud/person än den ursprungliga befolkningen. Vår avsikt är visserligen inte att beräkna arbetstimmar men vi kan ändå få en approximativ uppfattning om den sistnämnda effekten genom att låta det större antalet arbetstimmar *representeras* av förvärvsarbetande personer. I syfte att få en uppfattning om resultatets känslighet för alternativa förutläggningar beträffande fruktsamhetstal och förvärvsintensiteter låter vi högalternativet representeras av följande två fall.

Fall A. De åldersspecifika fruktsamhetstalen antas *inte* bli påverkade av den ökade invandringen när vi går från lågalternativet till högalternativet. Dessutom låter vi de åldersspecifika förvärvsintensiteterna för det tillskott av män i åldersintervallet 16—24 år som högalternativet ger upphov till i förhållande till lågalter-

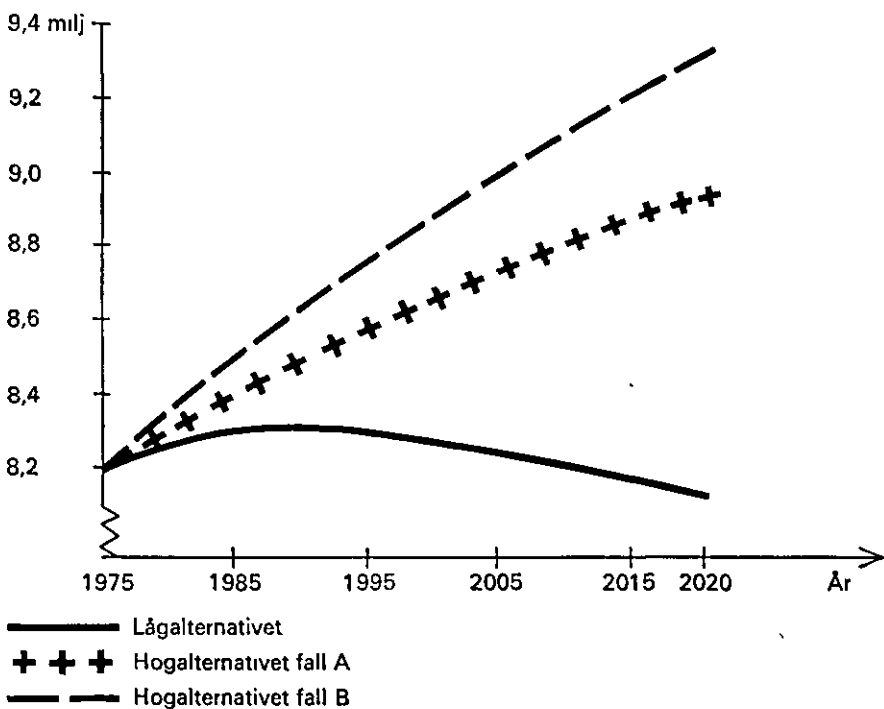
³ Beräkningarna är gjorda med hjälp av en på ett-årsklasser konstruerad befolkningsmodell. Modellens parametervärden (fruktsamhetstal, dödsrisker, åldersfördelning för invandrare, utvandrare och befolkningen under startåret samt könsfördelning för dessa grupper, andelen personer tillhörande arbetskraften i olika åldersklasser samt andelen arbetslösa i varje åldersklass mätt som genomsnittet av 1973—1975 års nivå) är tagna ifrån den officiella statistiken. För en mer detaljerad beskrivning av modellen hänvisas läsaren till Ekberg [1977].

⁴ Beträffande förvärvsintensiteterna framgår detta ganska klart i Wadensjö [1976].

⁵ Se Information i prognosfrågor nr 1975: 6. SCB [1975].

⁶ Siffran är osäker men torde svara ungefär mot de värden som Olsson [1975] erhållit.

Diagram 3. Total befolkningsutveckling vid olika invandringsalternativ.

nativet räknas upp med 10 procentenheter uttryckt i antal personer.

Fall B. De åldersspecifika fruktsamhetstalen antas vara 15 procent högre för det tillskott av kvinnor i fruktsam ålder som högalternativet ger i förhållande till lågalternativet. Vidare tas hänsyn till en ökad invandrings effekter på arbetsutbudet i timmar/person, genom att det tillskott av förvärvsarbetande som högalternativet ger i förhållande till lågalternativet räknas upp med 10 procent. Dessutom bibehåller vi naturligtvis det i fall A gjorda antagandet om större förvärvsintensitet bland invandrade män i åldersintervallet 16—24 år.

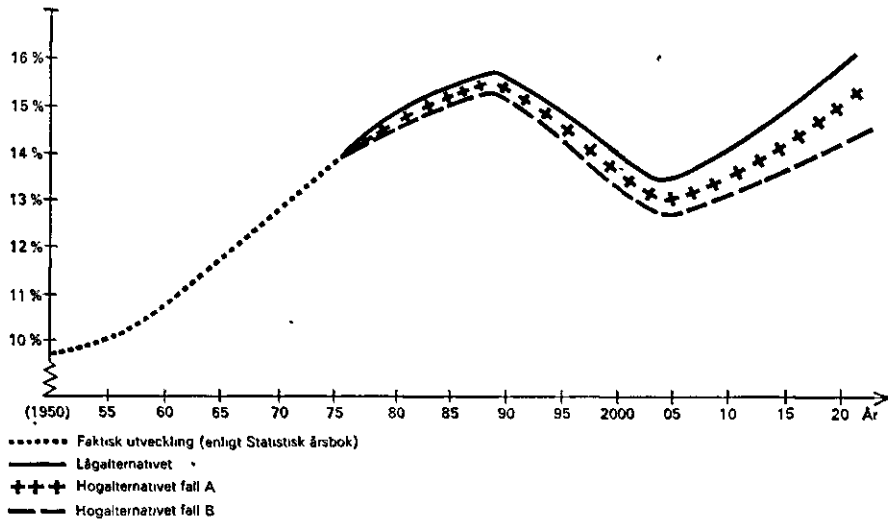
Invandring, befolkningsutveckling och åldersstruktur

Av diagram 3 framgår att de två invandringsalternativen ger högst olika effekter

på befolkningens storlek. Lågalternativet ger efter ett antal år en minskande befolkning och befolkningen är i detta alternativ lägre i slutet av perioden än i början.⁷ Däremot ger högalternativet en ständigt stigande befolkning. Efter 45 år är skillnaden mellan lågalternativet och de båda varianterna av högalternativet omkring 780 000 personer respektive omkring 1,3 miljoner personer.

⁷ Att befolkningen i lågalternativet långsamt börjar falla från mitten av 1980-talet stämmer ganska väl med de befolkningsprognoser som är gjorda för Sverige. Visserligen beräknas befolkningsminskningen enligt dessa prognoser starta först i början av 1990-talet om nettoinvandringen är noll. Den i sistnämnda fall senarelagda befolkningsminskningen har sin förklaring i att man arbetar med en något högre bruttoinvandring än i vårt lågalternativ, samt att man låtit nettoinvandringen det första året vara 10 000 personer. Det är ju i huvudsak invandrarna som har den "förmånliga" befolkningssammansättningen. Se Information i prognosfrågor 1975: 6. SCB [1975]

Diagram 4. Utveckling av befolkningsandelen i åldersintervallet över 65 år vid olika invandringsalternativ.

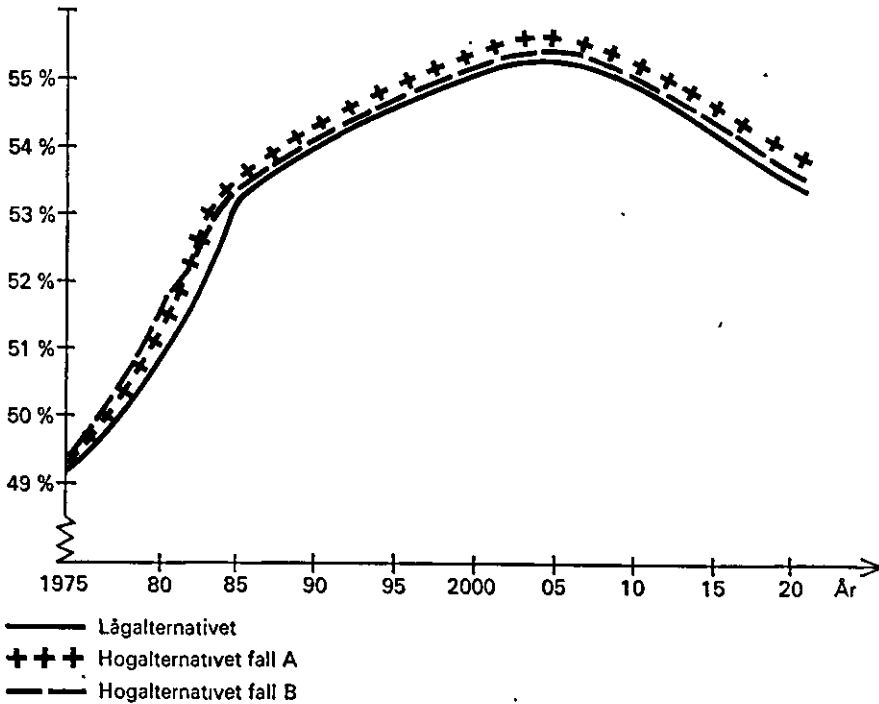
Däremot visar det sig att verkningarna av en ökad invandring på andelen åldringar blir tämligen ringa. Andelen av befolkningen i åldersklassen över 65 år samt den förvärvsarbetande andelen av befolkningen efter hänsynstagande till de högre förvärvsintensiteterna bland invandrarna framgår av *diagram 4* och 5.

Diagram 4 ger vid handen att även efter en så pass lång period som 45 år blir den största skillnaden mellan de olika invandringsalternativen för andelen av befolkningen i åldersintervallet 66 år och uppåt endast omkring två procentenheter. Vidare kommer i *samtliga fall andelen åldringar* i slutet av perioden att vara *högre* än i början. Dessa resultat får vi trots att fall B får betraktas som extremfall vad avser föryngringseffekten. Vi har ju antagit att de högre åldersspecifika fruktsamhetstal som invandrarna har i jämförelse med ursprungsbefolkningen också gäller för invandrarnas barn, barnbarn osv. Om det sker ett närmande mellan ursprungsbefolkningen och 2:a, 3:e osv generationen invandrare beträffande

familjestorleken så ger fall B en *överdri-ven* bild av en ökad invandrings föryngringseffekt. Jämför man olika tidpunkter så förefaller det som om de naturliga rörelser som finns i befolkningens ålderssammansättning ger större utslag i andelen av befolkningen i åldersintervallet över 65 år än vad en ökad invandring inom de gränser vi angivit ger upphov till. Exempelvis är förändringen i andelen åldringar historiskt sett (före 1975) betydligt större än de skillnader som de olika invandringsalternativen ger upphov till. Diagrammet visar att samtliga invandringsalternativ följer ett allmänt mönster med en till en början stigande andel åldringar, därefter fallande och sedan stigande igen. Förklaringen till detta är att 1930-talets små barnkullar under 1990-talet når pensionsåldern och att 1940-talets stora barnkullar i början av 2000-talet når denna ålder.

Om invandringen skulle användas som ett medel för att påverka andelen åldringar i Sverige borde följande sammanfattande slutsatser kunna göras.

Diagram 5. Utveckling av den förvärvsarbetande andelen av befolkningen vid olika invandringsalternativ (efter hänsynstagande till genomsnittlig arbetslöshet).

a) Realistiskt sett torde det vara mycket svårt att med endast invandring förhindra utvecklingen mot större andel åldringar i Sverige under de närmaste 12—15 åren. Om vi fram till 1990 önskar hålla andelen åldringar på samma nivå som år 1975 så skulle (enligt här ej redovisade beräkningar) nettoinvandringen under flera års tid behöva överstiga 100 000 individer.

b) Även om vi väljer den mer måttliga målsättningen att låta andelen åldringar i slutet av 45-årsperioden antaga nuvarande (1975 års) nivå så kan denna målsättning vara svår att nå. Exempelvis visar det sig att trots att vi antar ett alternativ med en nettoinvandring som är *dubbelt*⁸ så stor som i vårt högalternativ

⁸ Förutsättningarna i fall A antages gälla.

så får vi ändå i slutet av perioden en större andel åldringar än år 1975.

Resultaten kan förefalla något överraskande med tanke på invandrarnas åldersstruktur och högre nativitet än ursprungsbefolkningen men torde ha sin grund i att det i inledningsskedet hitkomna större antalet invandrare i högalternativet hinner nå pensionsåldern innan föryngringseffekten på befolkningen i Sverige hunnit bli påtaglig.

Invandring och förvärvsintensitet

Våra resultat beträffande befolkningens åldersfördelning ger upphov till misstanken att en ökad invandring har små verkningar på den förvärvsarbetande andelen av befolkningen. Misstanken bekräftas av *diagram 5*, som visar att skillnaderna

mellan de olika kurvorna är oerhört små. Skillnaderna är i storleksordningen tiondelar av procent med den största skillnaden på endast omkring 0,6 procentenheter (53,6 procent i lågalternativet mot 54,2 procent i högalternativet fall A efter 45 år). Invandringen ger med andra ord en så liten ökning i andelen förvärvsarbete att det kan ifrågasättas om detta argument bör tillmätas någon som helst vikt i immigrationsdebatten. Något överraskande finner vi att fall B på sikt *inte* ger den största andelen förvärvsarbete. Förklaringen till detta är att föryngringseffekten i detta fall i stor utsträckning är koncentrerad till yngre åldrar vilka i stort sett inte tillhör arbetskraften. En annan intressant punkt är den kraftiga ökningen i andelen förvärvsarbete

”... om vi skulle vara ute efter att endast öka den förvärvsarbete andelen av befolkningen så kan detta mer påtagligt ske genom att öka förvärvsintensiteten bland kvinnorna i Sverige än genom ökad invandring. Detta hindrar inte att ökad invandring ur samhällsekonomisk synvinkel kan vara att föredra framför ökad förvärvsintensitet bland kvinnorna.”

de under den första 10-årsperioden. Detta beror på att vi — för denna period — tagit hänsyn till den prognosticerade ökningen av förvärvsintensiteten bland kvinnorna. Därmed kan vi också dra slutsatsen, att om vi skulle vara ute efter att endast öka den förvärvsarbete andelen av befolkningen så kan detta mer påtagligt ske genom att öka förvärvsintensiteten bland kvinnorna i Sverige än genom ökad invandring. Detta hindrar inte att ökad invandring ur *samhällsekonomisk* synvinkel kan vara att föredra framför ökad förvärvsintensitet bland kvinnorna.

Den under de första 10 åren kraftiga ökningen i andelen förvärvsarbete kan föranleda följande fråga: På vilka nivåer skulle nettoinvandringen/år behöva ligga om vi antar att kvinnornas åldersspecifika förvärvsintensiteter ligger kvar på 1975 års nivå och den förvärvsarbete andelen av befolkningen ändå skulle öka — genom enbart ökad invandring — under de första 10 åren enligt förloppet i lågalternativet?⁹ Våra beräkningar (ej redovisade här) visar att nettoinvandringen/år behöver anta en omfattning som får betraktas som helt orimlig. Exempelvis visar det sig att Sverige redan år 1985 skulle ha omkring 16 miljoner innevånare och för vissa år skulle nettoinvandringen överstiga en miljon individer! Dvs för att få till stånd den förskjutning i ålderspyramiden, genom ökad invandring, som skulle krävas i ovanstående exempel så skulle vi — för att tala journalistspråk — ”öppna dörrarna” på ett sådant sätt att allvarliga sociala problem kan förväntas.¹⁰

Obetydliga effekter

Sammanfattningsvis antyder resultaten att såvida vi inte låter nettoinvandringen väsentligt överstiga den nivå som svarar mot genomsnittet under 1960- och 70-talen så är föryngringseffekten — mätt som andelen åldringar under den studerade perioden — av positiv nettoinvandring mycket begränsad med i sin tur obetydliga effekter på den förvärvsarbete

⁹ Jämförelsealternativet (noll) är således lågalternativet där invandringen/år och utvandringen/år är tre promille (3‰) av befolkningen. För den i exemplet ökade invandringen antages förutsättningarna i fall A gälla. Ungefär samma resultat hade med all sannolikhet nåtts om förutsättningarna i fall B hade använts.

¹⁰ Om sociala problem skall uppkomma vid stor invandring är naturligtvis i hög grad beroende av våra attityder gentemot invandrarna, men vi kan konstatera att vi i Sverige knappast på ett tillfredsställande sätt klarat de sociala konsekvenserna av den hittillsvarande nivån på invandringen.

andelen av befolkningen.¹¹ En slutsats av detta är att även om en ökad invandring kan fylla den viktiga funktionen att klara lokala brister på arbetskraft, så är möjligheterna små att med endast detta medel klara en — på grund av för låg andel förvärvsarbetande — eventuell långsiktig "befolkningskris".

Referenser

Ekberg, J., [1977], "Långsiktseffekter av immigration", *Växjö migration studies*
 Hofsten, E., [1976], *The Growth Potentials of*

¹¹ Våra resultat utesluter naturligtvis inte att det kan finnas mindre intervall i ålderspyramiden där olika nivåer på invandringen ger mer påtagliga effekter.

Migrants. Ingår i Proceedings of the Nordic Seminar on Long-Term Effects of Migration, Expertgruppen för invandrarforskning, Stockholm

Moberg, E., [1977], "Blågul barnalstring?", *Dagens Nyheter* den 2/1

Olsson, R., [1975], *Invandrarna på arbetsmarknaden*, Lund

Reinans, S., [1971], *Invandrarna i den svenska befolkningen*. Ingår i Identitet och minoritet, redigerad av D. Schwarz, Stockholm

— [1976], *Possible Demographic Trends in Immigrant Groups*. Ingår i Proceedings of Migration, Expertgruppen för invandrarforskning, Stockholm

Wadensjö, E., [1971], *Ekonomisk teori och immigration*, Ingår i Identitet och minoritet, redigerad av D. Schwarz, Stockholm

— [1976], *Invandrarna på arbetsmarknaden*. Synpunkter på Rolf Ohlssons studie av invandrarna i Malmö under perioden 1945—1967. Meddelande 1976: 23 från National-ekonomiska institutionen, Lunds universitet